

הרב ישראל דנדרוביץ
מגיד שעורי הירושלמי בקול הדף
מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

האם דרך הבהמות לאכול בשר?

האם הבשר מצוי בתפריט הקולינארי של בעלי החיים? • כיצד הבין דוד המלך כי נטרפה דעתו של גלית הפלשתי ממה שדיבר על בהמות האוכלות בשר בעוד שהבשר מוזכר פעמים רבות בתנ"ך כמאכל לבהמות? • כמה וכמה הלכות חמורות תלויות ועומדות בבירור שאלה זו, הן בדיני ממונות והן בהלכות קדשים, ובמאמר שלפנינו נעסוק בהם בהרחבה.

כבר נטרפה דעתו של זה

כבר בעיצומן של חילופי הדברים שהיו בין גלית הפלשתי לבין דוד המלך לעת הקרב המפורסם ביניהם, ידע דוד המלך כי המערכה הוכרעה לטובתו. דוד המלך הטח אוזן קשבת לדברי גלית הפלשתי, בהם הוא אמר לו (שמואל א' יז, מד): "לִכְּהָ אֵלִי וְאַתָּה אֶת בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֵמַת הַשָּׂדֶה" והבין מהם כי נטרפה דעת גלית עליו. ומתוך הבנה זו אמר לעצמו דוד המלך על גלית: 'שלי הוא' — מטורף זה כבר עבר עליו הכלח והרי הוא נופל תחתיו.

וכך מסביר רש"י מהיכן ידע דוד המלך כי אפסו סיכוייו של גלית: "ולבהמת השדה — אין דרך לבהמות לאכול אדם! אמר דוד: כבר נטרפה דעתו של זה! — שלי הוא! בא דוד ואמר לו (שמואל א' יז, מו) 'וְנִתַּתִּי פֶגֶר מִחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיֵּת הָאָרֶץ'".

מטבע הבריאה הוא כי אין דרך הבהמות לאכול בשר, ואם גלית מתרברב — אמר דוד לעצמו — כאילו הוא יתן את בשרי לבהמת השדה, אין זה כי אם סימן מובהק כי כבר נטרפה עליו דעתו כליל ואין הוא יודע מה הוא שח, ובוודאי שהוא שלי לנצחו ולהעבירו מן העולם.

בתורה ובנביאים: בהמות אוכלות בשר

הגאון רבי נתן אב"ד דאברמיל, בנו בכורו של רבינו הפני יהושע, בספרו 'שארית נתן' (ווארשא תרנ"ז, בליקוטי תנ"ך שבסוף הספר) ראה את דברי רש"י הללו והציב כנגדם קושיה עצומה: כיצד יכול היה דוד לקבוע כי נטרפה דעתו של גלית מחמת מה שאמר כי יתן את בשרו מאכל לבהמות, בעוד שפסוקים ערוכים ומפורשים לפנינו כי הבהמות אוכלות בשר אדם בשופי, וכלשונו: "ויש לתמוה טובא, דמקרא מלא היא בתורה פרשת תבוא (דברים כח, כו) 'וְהָיְתָה נִבְלָתָךְ לְמֶאֱכָל לְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֵמַת הָאָרֶץ וְאִין מִחֲרִיד'".

ויש להחרות ולהחזיק אחרי בעל 'שארית נתן' ולומר כי לא רק בפרשת כי תבוא מצאנו כן, כי אם בפסוקים רבים נוספים. כך למשל אנו מוצאים את הפסוק (ירמיהו ז, לג): "וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה לְמֶאֱכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֵמַת הָאָרֶץ וְאִין מִחֲרִיד" ושוב (ירמיהו יט, ז): "וְנִתַּתִּי אֶת נִבְלָתָם לְמֶאֱכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֵמַת הָאָרֶץ" ועוד (ירמיהו לד, כ): "וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמֶאֱכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֵמַת הָאָרֶץ", וכן הלאה.

מוריה, שנה שלושים, גליון ח—ט (שנו—שנז), אב תש"ע

מפורש איפוא בפסוקי התורה והנביאים כי דרך הבהמות הוא לאכול בשר אדם. כך שלא זו בלבד כי אין כל ראייה שנטרפה דעתו של גלית עליו כי אם זאת שדבריו נשמעים הגיוניים בהחלט, וכיצד ייתכן איפוא שמדברי גלית הנראים כמעוגנים היטב במציאות ובטבע הוציא דוד את המסקנה לפיה גלית לקה בטיורף.

מעצמן או שמגישים בפניהן

בעל 'שארית נתן' מפלפל בקושיה, ומסקנת דבריו היא כי יש לחלק בין דברי גלית על כך שהוא יאכיל את הבשר לבהמות, שהם אכן מטורפים ונוגדים את המציאות, לבין המציאות האחרת המתגלית לנו בפסוקים ולפיה דרכם של הבהמות לאכול בשר. כי אכן בהמות אוכלות בשר אדם אלא שאין דרכן בזה כי אם כשהן אוכלות את הבשר מעצמם, אולם אין דרך בני אדם לתת ולהגיש בפניהם בשר אדם למאכל. וזה היה הטיורף בדברי גלית שאמר כי הוא עצמו ייתן את בשר דוד לבהמות.

ברם דבריו צריכים ביאור, שכן אם נסכים שדרך הבהמות לאכול בשר בצורה כזאת או אחרת, שוב אין כל ראייה שגלית הוא מטורף במה שאמר כי ייתן את בשרו של דוד לבהמות. כי דבר פשוט הוא שאף אם נאמר שאין זה מקובל להגיש בשר לבהמות הרי שהעושה כן עדיין לא בא לכלל טיורף, אם אכן דרכם של הבהמות לאכול בשר מעצמן. מה גם שלשון רש"י נאמר בבהירות כי אין דרך הבהמות לאכול בשר אדם כלל ועיקר, ואיך יכול בעל 'שארית נתן' לפרש את דבריו באופן ההפוך מפשטות דבריו ולומר שדרכם הוא כן לאכול בשר.

חילוקים נוספים ודחייתן

קיים מקום גם לחלק בין 'בהמת השדה' ל'בהמת הארץ', ש'בהמת השדה' משמעה בהמות מבויתות שיש להם בעלים (נקודה שאף בה נגע בעל 'שארית נתן' לגבי דיוק אחר שהעלה בפסוקים) והם אכן לא רגילים לאכול בשר אדם, ואילו 'בהמת הארץ' שהן בהמות המסתובבות חופשי בשדות ובמדבריות כן אוכלים בשר.

או כלך לדרך אחרת ונאמר שבכל אותם הפסוקים בהם הוזכר אכילת בשר בבהמות הכוונה היא לחיות, שהם אכן רגילות לאכול בשר. ואילו גלית התכוון לבהמות ממש וזה אכן טיורף הנוגד את המציאות (ויש כאלה מהאחרונים שאכן רצו לתרץ כך ע"פ דברי הרד"ק בספר שמואל שם).

אך על כולנה יקשה מאוד מה שהערנו בתרתי: הן כי לא היה יכול להיות לו לדוד כל ראייה שנטרפה דעתו של גלית עליו, כל עוד שניתן להסביר בדבריו כמו שאנו מסבירים בדברי התורה, ומניין לו לדוד שאף גלית אינו מתכוון כי אם לבהמות הפקר או לחיות שהם רגילות לאכול בשר. והן כי כאמור לשון רש"י 'אין דרך לבהמות לאכול אדם' עומד כנגדינו בהיותו כוללני ומקיף, והרי זה מונע מאיתנו את האפשרות למצוא או לחדש אופנים בהם יהיה דרך הבהמות לאכול בשר אדם.

בשר אדם — בעודו חי!

והיה נראה לומר בזה מילתא חדתא בהבחין כי בכל המקומות בהם הוזכר שהבהמות יאכלו בשר אדם נאמר הלשון של 'נבלתם', ואילו בדברי גלית נאמר 'ואתנה את בשרך'. ומחילוק זה יכולים אנו לומר כי בדווקא דייק רש"י בלשונו ואמר 'אין דרך לבהמות לאכול

אדם' ולא אמר 'אין דרך לבהמות לאכול בשר אדם' כי גלית אכן לא התכוון לומר שהוא יאכיל את הבשר לבהמות אחרי מותו של דוד, כי אם בעודו בחיים — מה שמתאים עם הלשון 'לאכול אדם' שמשמעו כשהוא עדיין אדם חי.

ומעתה כך נאמר: בוודאי וכמו שמוכח מכל הפסוקים בתורה ובנביאים, יש דרך הבהמות לאכול בשר אדם. אלא שהם רגילים בכך דווקא אחרי מותו של האדם, כשבשרו הוא כנבילה מושלך על הארץ וכדומן על פני השדה. אלא שגלית התרברב כלפי דוד לא על כך שנבלתו תהיה מאכל לבהמת הארץ, כי אם שבשרו — בעודו בחיים — יהיה מאכל לבהמות. ומזה הבין דוד כי אכן נטרפה על גלית דעתו, שהרי אין דרך הבהמות לאכול את בשרו של אדם בעודו חי.

אין דרכם — בכל מקרה

אלא שגם על תירוץ זה יש להעיר בכמה אופנים, כשבתחילה יש להצביע על הפסוק (בראשית מא, ד): "וַתֹּאכְלֵנָה הַפָּרוֹת רְעוֹת הַמֶּרְאָה וְדָקוֹת הַבָּשָׂר אֶת שְׂבֵעַ הַפָּרוֹת יְפֹת הַמֶּרְאָה וְהַבְּרִיאֹת", בו נראה לכאורה כי בהמות אוכלות בשר אפילו מחיים. אך כמובן שאין בזה סרך של הערה, הן כי דברי חלומות היו ולא באו אלא כמשל לפתרונו של יוסף, והן כי עצם אכילת הפרות הרעות את הפרות הבריאות הוא דבר הרחוק מן הטבע, כך שגם אכילת הבשר מחיים הוא שלא כדרך הטבע.

עוד היה ניתן להעיר כי אם כל מה שאין הבהמות אוכלות בשר אינו אלא מחיים, הרי שדי היה לו לדוד בכך ששינה ואמר לו את לשון 'פגר' שהוא לאחר מיתה, וככתוב (שמואל א' יז, מו) "וַיִּנְתְּנִי פֶגֶר מִחַיָּה פִּלְשֹׁתִים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיֵּית הָאָרֶץ" ולשם מה היה צריך לשנות גם ולומר 'לחית הארץ' בעוד שכאמור גם הבהמות אוכלים את הפגרים.

וביותר יש להעיר שכפי הנראה מקור דברי רש"י הם מתוך דברי המדרש, והנה עיון בדברי המדרש יגלה לנו כי הנוסח הארמי שבמדרש אינו מקביל לגמרי עם התרגום העברי שרש"י נתן לו. שכן כך אמרו שם (מדרש שמואל, כא): "כיון שראה דוד שנתקלקלו דבריו, אמר: הדין ידידי — אית בעיר דאכיל בשר דאת אמר 'ולבהמת הארץ'?"

ומתרגום חופשי של לשון המדרש עולה כי אין דרך הבהמות לאכול בשר כלל, ולא דווקא בחיים. ואם כי יתכן שלפיכך בא רש"י ושינה בתרגומו כפי האמור, כדי לומר שכל מה שאין דרך הבהמות לאכול בשר היינו בשר אדם בעודו בחיים, ואילו לאחר מיתה הם כבר רגילים לאכול. אולם לא נוכל להתעלם כי ריהטת לשון המדרש נראית כי אין דרך הבהמות לאכול בשר כלל, לא של אדם ולא של בהמות, לא מחיים ולא לאחר מיתה — מה שמחזיר את השאלה למקומה: אם אין דרך הבהמות לאכול בשר, כיצד נפרנס את כל אותם הפסוקים בהם מפורש להיפך?

בהמה שאכלה בשר — משונה ומשלם חצי נזק

ובבואי לברר את עניין זה האם דרך הבהמות לאכול בשר בכלל, מצאתי כי גמרא ערוכה היא במסכת בבא קמא (יט, ב). הגמרא דנה שם על חמור שאכל פת לחם ובעליו חויבו לשלם נזק שלם, שכן אין בכך כל דבר משונה שחויבו הוא רק חצי נזק. ועל כך דנה הגמרא: "ופת אורחיה הוא? ורמינהו: אכלה פת ובשר ותבשיל - משלם חצי נזק; מאי לאו בבהמה! לא, בחיה. בשר אורחיה הוא! דמטוי. ואיבעית אימא: בטביא".

מוריה, שנה שלושים, גליון ח—ט (שנו—שנו), אב תש"ע

מסקנת הגמרא היא כך: בהמות וחמור בכללן דרכם לאכול פת! החיות אוכלות בשר מלבד אם הוא צלוי! ואילו צבי אין דרכו לא בפת ולא בבשר! והנה מכך שהגמרא הביאה את דברי הברייתא של 'אכלה פת ובשר' וסברה שהכוונה היא לבהמות ולא היה קשה לה מדוע משלמת הבהמה חצי נזק על הבשר — אין זה אלא ראייה מוחלטת שהגמרא ידעה בבירור כי אין דרך הבהמות לאכול בשר כלל, ומחמת כי הדבר משונה וחורג מרגילות הבהמות אין חיוב התשלום כי אם חצי נזק. ולתוצאה ההלכתית הזו שמחמת כי אין דרך הבהמה לאכול בשר לפיכך היא פטורה מתשלום נזק שלם הגיעו כל רבותינו הראשונים והפוסקים, ועד שנפסק כן להלכה בשולחן ערוך (ח"מ סי' שצ"ג): "אבל בהמה שאכלה בשר או תבשיל, לאו אורחא הוא ומשלם חצי נזק". מפורש איפוא בגמרא ובפוסקים, באופן הנוגע בהלכה למעשה בדיני ממונות, כי אין דרך הבהמות לאכול בשר, בדיוק כדברי המדרש בשמואל, וכאמור חוזרת השאלה למקומה: מה נעשה ביום שידובר לנו מכל אותם הפוסקים בהם מפורש כי הבהמות אוכלים בשר.

קללה שאני

והנראה לומר בזה דבר פשוט וברור כי יש לחלק בין טבע העולם שבוודאי אין דרך הבהמות לאכול בשר, הן של בעלי חיים והן של בני אדם, לבין כל אותם פסוקים שמוזכרת בהם העובדה כי הבהמות יאכלו בשר, וזאת מפני שבכל אותם הפסוקים הרי מדובר בהם בעניין הקללות, והקללות כידוע יש בהם גם עניינים שהם מחוץ לדרך הטבע, שכן דרכו של הקב"ה להעניש גם בעונשים כאלה שהם מחוץ לדרך הטבע. נמצא כי הגמרא הקובעת כי אין דרך הבהמות לאכול בשר מדברת בימים כתיקונם בהם כך היא המציאות, ואף דוד המלך כששמע מגלית כי הוא יאכיל את בשרו לבהמות ידע כי דעתו נטרפה עליו כי אכן אין דרך הבהמות לאכול בשר. ברם התוכחה שאמר הקב"ה היא כי יהיה מצב של מחוץ לדרך הטבע בה אפילו בהמות יאכלו את הבשר. וראיה לדברינו הוא מדברי המדרש (ויקרא רבה כב, י) המספרת כי הבהמה המתוקנת למאכל הצדיקים לעתיד לבוא אוכלת כל 'מיני בהמות', ועל זה שואל המדרש: "ואפשר כן — אית בעיר אכיל בעיר?" — ובפשטות, הכוונה היא ליסוד זה האמור כאן כי אין דרך הבהמות לאכול בשר, וכיצד איפוא אוכלת בהמה זו את 'מיני בהמות'. ומתרץ המדרש: "אמר רבי תנחומא: גדולים הם מעשה האלהים - מה משונין הם מעשיו של הקב"ה" — אכן בדרך הטבע אין דרך הבהמות לאכול בשר, אולם כאן הוא יוצא מדרך הטבע וכמה גדולים הם מעשיו של הקב"ה. וכמובן שכך גם אפשר לומר בעניין התוכחה, שהקללה היא שיהיה מצב שלא כדרך הטבע.

ודון מינה ומינה שאם בתוכחה מצינו גם את הקללה של (ויקרא כו, כט): "וְאָכְלָתֶם בָּשָׂר בְּנִיִּיכֶם וּבְשָׂר בְּנֵיִיכֶם תֹּאכְלוּ" שאכילת בשר שכזאת היא בוודאי מחוץ לדרך הטבע, הרי שגם אפשר לומר כך במה שבהמות הארץ יאכלו את הבשר שזה מחוץ לדרך הטבע.

הרעב הגדול וביד השי"ת

שוב מצאתי כעין דברי אלה בתוך הפירוש העתיק על התנ"ך 'אילה שלוחה' אותו חיבר הגאון רבי נפתלי הירש אלטשולר (קראקא שנ"ה, שמואל שם), בו מתעורר אף הוא בשאלתו של בעל 'שארית נתן' ומתרץ בשני דרכים שהם כעין דברינו.

ואלו דבריו שם: "וַיֵּשׁ לְשׂאוֹל עַל פִּי מִדְּרֹשׁ זֶה מֵה שֶׁאָמַר 'דְּבָרָיו מְקוּלָּקְלִין', וְהֵלֵא מִצִּינוּ כִּי הַתּוֹרָה גַּם כֵּן אוֹמֶרֶת כֵּן כִּי תָבוֹא 'וְהִיִּתָּה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל לְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמַּת הָאָרֶץ'. נ"ל לְתֹרֶךְ הַכִּי כִּי בַתּוֹרָה כְּתִיב מְקוּדָם לִזֶּה 'וְהִיִּתָּה שְׁמִיךְ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נִחֲשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר תַּחְתֶּיךָ בְּרוּזָה וְגו', מִכָּח רַעַב גָּדוֹל כִּזֶּה יִהְיֶה שִׁינוּי טָבַע שֶׁהַבְּהֵמָה תֹאכַל בָּשָׂר אָדָם מִחֲמַת רַעֲבוֹן אֲבָל אֲצֵל גְּלִית לֹא הִיא רַעַב כָּלָל וְאָמַר כֵּן — עַל כִּרְחֶךְ, דְּבָרָיו מְקוּלָּקְלִין הִיוּ. וְרַבִּי לִיפְמָן תִּירֵץ, כִּי בִיד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יֵשׁ כַּח לִשְׁנוֹת הַטָּבַע, אֲבָל בִּיד אָדָם לִית לִיה כַּח לִשְׁנוֹת הַטָּבַע עַל כֵּן דְּבָרָיו מְקוּלָּקְלִין".

בעל 'אילה שלוחה' מתרץ אם כן שבוודאי שאין טבע הבהמות לאכול בשר אלא שהרעב הגדול שיהיה באותם הימים יגרום לבהמות לאכול גם את מה שהם אינם רגילים בו; רבי ליפמן מתרץ שביד הקב"ה לשנות את הטבע וכדבריו כן יקום וכן יהיה; ולפי דרכנו למדנו שכך היא טבעה של הקללה שהיא באה באופנים שמחוץ לדרך הטבע — ואם נרצה הרי שכל התיירושים עולים בקנה אחד כי הקללה תהא שהקב"ה ישנה את הטבע לרעב גדול ולכן יאכלו הבהמות בשר.

אגב יצוין כי הגם שלא נתפרש מי הוא זה אותו רבי ליפמן המובא אצל בעל 'אילה שלוחה' אך נראה לי לשער כי המדובר ברבי אורי ליפמאן חפץ (שתשובה ממנו נדפסה אצל המהר"ל מפרג בספרו 'נתיבות עולם' ח"ב נתיב הלשון פ"ט) שהיה רב בעיר גנין בשנות הש"נ — עיר חשובה מאוד באותם הימים (ראה על כך במאסף 'זכור לאברהם' תשס"ב עמ' רכג), ומפאת פרסומו של רבי ליפמאן באותו חבל ארץ בו פעל בעל 'אילה שלוחה' שוב לא היה צריך לתת בו סימני זיהוי.

עוד יצוין כי הגאון רבי שעפטיל בהקדמתו 'ווי העמודים' לספר אביו 'שני לוחות הברית' (עמוד העבודה סופ"ז) הביא את דברי בעל 'אילה שלוחה' ואת דברי רבי ליפמאן וביאר לפי דבריהם מקראי קודש כיד ה' הטובה עליו.

בהמות — לא בכל קללה

ועם עיקר דברינו האמורים שאין בהמות השדה אוכלות בשר כי אם כשיש קללה מפורשת, אמרתי לפרש את מה שמצאנו כמה וכמה פעמים בפסוקי תוכחה למיניהם בהם נאמר שהנבילות יהיו מאכל לעוף השמים גרידא, וכגון הכתוב (מלכים א' טז, ד): "וְהָיָה לֹא בְשָׂדֶה יֵאָכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם" ויש להתעורר ולדייק אמאי לא נקט הכתוב את הלשון 'עוף השמים ובהמת הארץ' כמו פעמים רבות שכך הוא סגנון המקראות.

ולפי האמור אתי שפיר כי אכן אין דרך בהמות השדה לאכול בשר כלל, מלבד אם נגזרה גזירה מיוחדת על כך. ולכן בפשטות לא כותב הפסוק כי אם שהנבילה תהיה מאכל ל'עוף השמים' מחמת זאת שאצל העופות הדורסים והטורפים הוא דבר רגיל שהם אוכלים בשר. אלא שבתוכחה נאמר עונש ייחודי היוצא מדרך הטבע בו הוזהרו בני ישראל שבשרם יהיה מאכל אפילו לבהמות השדה, ועונש זה כמובן לא נאמר בכל מקרה.

לישנא דחוצפית המתורגמן

ובזה יתיישב לנכון שאלה נאה אשר מצאתי שהקשה הגאון רבי שמואל אהרן יודלביץ בספרו 'מעיל שמואל' (פסחים ט, א) על דברי הגמרא במסכת קידושין (לט, ב): "לישנא דחוצפית המתורגמן חזא דהוה גריר ליה דבר אחר", והנה שנינו במשנה במסכת כלאים (פ"ח מ"ו): "חזיר מין בהמה". ולכאורה, כיצד אכל החזיר שהוא מין בהמה את הלשון שהוא בשר, והרי אין דרכם של בהמות לאכול בשר.

ועיין שם שחירץ: "ואולי דחזיר אוכל בשר אדם דאיתא בתענית (כא, ב) דבני מעיו של חזיר דומין למעים של בני אדם לכך טעים ליה טעם בשר אדם". והאמת תיאמר שלא הבנתי קושייתו כלל ועיקר כי מנא ליה שהדבר אחר היה אוכל זאת, והלא רק נאמר שהיה גורר זאת כמנהגו לנכור ולגרר באשפות. גם יש לומר שהיה זה חזיר הבר עליו חידש הגאון בעל 'הון עשיר' (במסכת כלאים שם) שהוא מין חיה. אך גם אם נאמר כדבריו שהיה זה חזיר רגיל והוא גם אכל את הלשון עדיין נוכל לומר שהיה זה חלק מהגזירה הנוראה שהייתה עליהם, וככל העונשים היה גם עונש זה מחוץ לדרך הטבע.

הרמב"ן: רק החיות אוכלות בשר

סימוכין לדברינו כי וודאי שאין דרך הבהמות לאכול בשר אנו מוצאים בדעתו של רבינו הרמב"ן שנדרש להגדיר את ההבדל הזואולוגי בין חיות לבהמות, כי הנה דעתו של רבינו האבן עזרא (בראשית א, כד) היא כי חיות הם המינים המדבריים 'שהם בשדה שאין שם ישוב', ואילו בהמות הם המינים היישוביים 'שהם עם בני אדם לצרכם לרכוב ולאכול'. אולם לא כן היא דעתו של רבינו הרמב"ן והוא סבור כי החילוק מצוי האם הם אוכלים בשר או לא, וכך כתב (בראשית א, כד): "בהמה — הם המינים האוכלים עשב, בין ישובי בין מדברי. וחיות ארץ — אוכלי הבשר יקרא חיות, וכלם יטרופו", וכן כתב רבינו הר"ן בפירושו עה"ת (ירושלים תשכ"ח, בראשית א, כד).

והשווה גם לדברי רבינו יהודה החסיד שכתב ב'ספר חסידים' (סימן תקל): "כי הקב"ה ברא בריות אוכלות עשב כגון בהמות וחיות שאינן אוכלות בשר וזהו מעליותא של בהמה וחיה שפרנסתם מצויה. לגריעותא שחיות רעות שאוכלות בשר תופסות אותם ואוכלות אותם גריעותא שכמה ימים לפעמים יעמדו שאינם מוצאים בהמה לטרוף או בשר לאכול ואפילו כשמוצאין פעמים צריכין להסתכן בנפשם".

הרי שרבינו הרמב"ן מגדיר מפורשות את הקריטריונים לסינוג מה הוא חיה ומה הוא בהמה: חיה אוכלת בשר ובהמה אינה אוכלת בשר! ונמצא לפי דברי הרמב"ן כי אכן כל בעל חי שיאכל בשר הרי הוא מיד מקבל את ההגדרה של חיה ואין הוא בהמה כלל.

קושיות הנצי"ב בדברי הרמב"ן

דא עקא שדברי הרמב"ן נסתרים הם להדיא מגמרא ערוכה במסכת בבא קמא אותה הבאנו לעיל ולפיה אין הצבי אוכל בשר כלל ועיקר, והרי הצבי הוא חיה לכל דבר — אם אכן הינזרותו של בעל חי מבשר קובעת אותו להיות בהמה, והיא הקריטריון היחיד לכך, כיצד איפוא מצוי הצבי בתוככי מין החיות.

ויתירה על זאת, הלא נחלקו תנאים מה הוא הכלב וכמו ששנינו במשנה במסכת כלאים (פ"ח מ"ו): "כלב מין חיה, רבי מאיר אומר: מין בהמה", ולכאורה עינינו הרואות שהכלב אוכל בשר, והיה זה אמור להיות ראיה נחרצת נגד שיטת רבי מאיר שהכלב הוא מין בהמה.

וראה להגאון הנצי"ב מוולאזין שאכן מכוח קושיות אלו דחה לחלוטין את דברי הרמב"ן, וכך כתב בפירושו 'העמק דבר' (בראשית א, כד): "הבדל חיה מבהמה אינו כמו שכתב הרמב"ן ז"ל דחיה אוכל בשר ולא בהמה. דאי אפשר לומר כן שהרי צבי אינו אוכל בשר כדאיתא פ"ב דב"ק (יט, ב) 'ואיבעית אימא בטביא'; ומין כלב פליגי תנאי במסכת

כלאים אם הוא מין חיה או בהמה — ואין אוכל בשר יותר ממנו, וחזר על הערתו זו בספרו 'מרומי שדה' (נזיר לה, א).

יישוב הקושיות

וליישב את דברי הרמב"ן מהערת הנצי"ב מכלב אליבא דרבי מאיר יש לומר שאכן כל דברי הרמב"ן לא נאמרו כי אם אליבא דהלכתא, וההלכה היא (כמפורש ברמב"ם הן בפירוש המשניות למסכת כלאים על אתר והן בידו החזקה בהלכות כלאים, פ"ט ה"ח) כי הכלב הוא מין חיה. ושפיר ייתכן שרבי מאיר לפי דעתו מגדיר את הקריטריונים לחיה ובהמה באופן אחר מדברי הרמב"ן.

גם את הערת הנצי"ב מצבי היה נראה ליישב כמין חומר בהקדם מה שכתב רבינו האור זרוע בפירוש דברי הגמרא במסכת ב"ק (פסקי בבא קמא סי' קטו): "בטביא - כלומר: צבי הבר אין דרכו בפת ובבשר שעל גבי שלחן שאין דרכו בכך".

הרי שתחילה לכל יש להבחין כי רבינו האור זרוע סייג את דברי הגמרא והגבילם לכך שהמדובר הוא בצבי הבר. ודבריו ברור מללו שלא כל צבי אין דרכו בבשר כי אם דווקא אותם הצבאים שנהפכו להיות צבאי הבר. ומעתה איכא למימר שגם רבינו הרמב"ן החזיק כפירוש זה בדברי הגמרא, ולפיכך היה יכול שפיר לומר את דבריו לענין הגדרת חיה ובהמה וזאת מפני שהרי עיקר טבעו של הצבי הוא לאכול בשר — מה שנותן לו את ההגדרה כחיה, אלא שאם הצבי הופך להיות צבי הבר אין הוא מוסיף לאכול בשר, ופשיטא שמפני שכל בריאתו היא כשאר מיני הצבאים לא משתנית הגדרתו הביולוגית והרי הוא עדיין מסווג כחיה.

ואם נעמיק בדברי האור זרוע נראה כי קושיה מעיקרא ליתא, שכן בגמרא זו שעליה אנו דנים קיימים בה כמה וכמה שינויי גירסאות (כפי שהאור זרוע דן שם בהמשך דבריו, וכן הוא בשאר הראשונים, ע"ש), והנה גירסא זו שהבאנו עתה מסבירה כי כל מה שאמרו שהצבי אין דרכו בבשר היינו דווקא בבשר המצוי על גבי השולחן, כי אין דרך הצבי לאכול בשר מעל גבי השולחן.

ומעתה אין אנו צריכים לבוא לידי הוספת האור זרוע כי דברי הגמרא אמורים דווקא בצבי הבר, ואפשר לומר כי דעת הרמב"ן היא אין חילוק בין כל הצבאים לבין צבאי הבר, אלא שגם הגמרא מעולם לא אמרה כי אין דרך הצבי לאכול בשר כי אם זאת בלבד שאין דרך הצבי לאכול בשר מעל גבי השולחן. ומתורץ היטב שבוודאי הצבי הוא ממני החיה כי דרכו הוא לאכול בשר.

הנוגע לנו מדברי הרמב"ן

עוד יצוין כי גם תלמידו הגדול של החתם סופר בעל 'לקוטי חבר בן חיים' העיר בספרו (פרשבורג תרל"ח, ח"א עמ' 10) על סוף דברי הרמב"ן בהם הוסיף שהחיות כולן הם טורפות, והקשה על זה: "צריך עיון הרי ז' מיני חיות טהורות הן ולא יטרופו". וראה בספר 'כור זהב' (ירושלים תרצ"ו, בקונטרס אחרון שבסוף הספר) מה שניסה ליישב בדברי הרמב"ן, ובמה שכתב בטוב טעם הרב אהרן פישר במהדורת הרמב"ן שבהוצאת מכון עוז והדר.

כך או כך יש עלינו להבחין כי עיקר הקושיות על דברי הרמב"ן הם רק מכך שמצינו חיות שגם הם אינם אוכלים בשר או שישנם חיות שאינם טורפים, אך לגבי הבהמות כולן

עלמא מודי ואין כל ספק שהם בוודאי אינם אוכלות בשר. וזה עולה בקנה אחד עם עיקר היסוד אותו ביררנו עד כה שאין דרך הבהמות לאכול בשר. ואף הכלב — ההלכה היא כדברי תנא קמא שהוא מין חיה, ושפיר אכילתו היא בשר.

פיגול באכילת כלבים ובהמות

והנה יש לנו לידע כי עניין זה של אכילת הבשר על ידי הבהמות והחיות, הנוגע בהלכה למעשה בדיני ממונות אם יש לו לשלם נזק שלם ככל מזיק או חצי נזק דמשונה הוא, יש לו גם השלכה הלכתית מרתקת ומעניינת 'בהלכות קדשים'! כי הנה אמרו במסכת זבחים (לא, א): "אמר רבי ינאי: חישב שיאכלוהו כלבים למחר — פיגול, דכתיב 'ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל'.

רבי ינאי מחדש שאכילת כלבים נחשבת ל'אכילה' במובן ההלכתי שלה, ולכן דין מחשבה שיאכלו כלבים את בשר הקדשים היא ככל מחשבת אכילה פסולה המפגלת את הקרבן. ורבי ינאי מביא לכך ראיה מפסוק בו נאמר שכלבים 'יאכלו' את בשר איזבל! מוסיף תוספות ומסביר שבוודאי שאכילת ירק על ידי בהמה נחשב לאכילה, שהרי זה דבר הראוי לה, ואין צורך להשמיע זאת, אולם רבי ינאי בא להשמיע שהוא הדין גם יהא באכילת בשר.

וראיתי להגאון רבי יעב"ץ שחידש בזה ענין נפלא: "נראה לי דמשום הכי נקיט נמי כלבים בדווקא, אבל חשב לאכילת שאר בהמות אינו פיגול דלא שייכא גביה אכילת בשר. כדאיתא במדרש על הפסוק 'ולבהמת השדה' דגלית, שאמר דוד: נטרפה דעתו של זה, אית בעיר אכיל בשר, שמע מינה דאינו דבר הראוי לה. והוא הדין אם חישב לאכילת חיה דשמה אכילה שדרכה בכך, וכדאשכחן נמי בקרא בהדיא (יחזקאל יט, ג-ו) 'וַיִּלְמַד לְטָרֵף טָרֵף אֶדָם אֶכְלָה'; (מלכים א' יג, כח) 'לֹא אֶכְלָה הָאֲרֵיחַ אֶת הַנֶּבֶלָה'. מיהו כלבים איצטריך ליה אליבא דמאן דאמר כלב מין בהמה, אפילו הכי הוי פיגול, כיון דמפרש קרא גבייהו נמי אכילת בשר".

מחדש איפוא היעב"ץ שבהתאם לדברי המדרש, בהם כבר הארכנו לעיל, שאין דרך הבהמות לאכול בשר הרי שיש לומר שראיתי רבי ינאי שאכילת בשר נחשבת לאכילה היא דווקא בכלבים וכמו שהוכיחו מהפסוק, ואילו כל הבהמות שאין דרכם לאכול בשר אין אכילתם את הבשר נחשבת לאכילה.

ואף רבי ינאי לא היה צריך לחדש את דבריו אליבא דהלכתא שהכלב הוא מין חיה, כי ברור שאכילת בשר על ידי כלבים נחשבת לאכילה כמו שכל החיות דרכן לאכול בשר וזה נחשב להם לאכילה, ואין צריך על זה כל ראיה. כל דברי רבי ינאי לא באו כי אם לדעת רבי מאיר שהכלב הוא מין בהמה, וקמ"ל רבי ינאי שלמרות שאצל כל הבהמות אין אכילתם את הבשר נחשבת לאכילה כי אין דרכם בכך - הרי שהכלב הוא יוצא מן הכלל שהרי הפסוק העיד עליו מפורשות כי זה נחשב לאכילה אצלו.

תירוצי קושיית בעל 'מנחת חינוך'

ועם דברי היעב"ץ אמרתי בס"ד ליישב כמין חומר קושיה עצומה שנתחבט בה הגאון בעל 'מנחת חינוך' (מצוה קמד): על דברי הגמרא הנ"ל שהוכיחו כי אכילת כלבים שמה אכילה מהפסוק בספר מלכים, והקשו בעלי התוספות מדוע לא הוכיחו כיצא בזה מפסוק מהתורה, ותרצו שהגמרא רצתה להביא הוכחה דווקא על אכילת בשר.

ועל זה הקשה בעל 'מנחת חינוך': "וצריך עיון הלא גם אכילת בשר מפורש בתורה בתוכחה שבמשנה תורה דכתיב (דברים כח, כו) 'וְהִיטָהּ נִבְלָתָךְ לְמֶאֱכָל לְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאִין מִתְרִיד', חזינן דמיקרי אכילה, וקצת צריך עיון".
אלא שאם נאמנו דברי היעב"ץ שאין דברי רבי ינאי אמורים כי אם בכלבים דווקא ולא בשאר מיני בהמות, הרי שבוודאי לא יכולה הייתה הגמרא כי אם להביא דווקא את פסוק זה שהוא עוסק בכלבים שאוכלים בשר — כי אכן רק אכילת כלבים שמה אכילה, כיון שרגילים הם באכילת בשר, ולא להביא את הפסוק המדבר על כללות בהמות הארץ, כי אין אכילתם נחשבת לאכילה אליבא דהלכתא מחמת שאין הבהמות רגילים באכילת בשר.

עומק התירוץ

אלא שלכאורה אין די בכך כי עדיין יכולה לבוא קושיית המנחת חינוך באופן אחר ולטעון כי מהא גופא נביא ראייה להיפך, ומפסוק זה אכן נוכיח שגם בהמות האוכלים בשר הרי זה נחשב 'אכילה', שהרי הפסוק מדבר על בהמות בכללות ונוקט כלפיהם לשון של 'אכילה' בבשר.

וצריך לומר לפי מה שכבר הבאנו לעיל שאין להוכיח כלל מפסוק זה של 'וְהִיטָהּ נִבְלָתָךְ לְמֶאֱכָל לְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ' שהרי בתוכחה הדברים אמורים, ולכן אפשר לומר שהקללה היא שהבהמות יאכלו בשר באופן שמחוץ לדרך הטבע, בעוד שבדרך הטבע אין הם אוכלים בשר ואין אכילתם זו נחשבת לאכילה.

ואל תשיבני שלמעשה היה ניתן לתרץ את קושיית המנחת חינוך רק עם יסוד זה וכלי ההזדקק לחידושו של היעב"ץ, וכך היינו אומרים: לעולם כל בהמה האוכלת בשר שמה אכילה, אלא שאין הגמרא מביאה את הפסוק מהתוכחה כי אין משם כל ראייה שמה אכילה, כי שמה הכוונה היא שהבהמות יאכלו את הבשר שלא כדרך הטבע.

כי אין זה נכון כלל ותיירוצו שכזה אינו ניתן להיאמר, שכן אם אנו יוצאים מתוך הנחת יסוד שאין להביא ראיות מתוכחות וקללות שאכילה המוזכרת בהם שמה אכילה — אם כן יש לנו לדון על עצם ראית הגמרא מהכלבים האוכלים את איזבל, ולשואל כיצד הוכיחה הגמרא שאכילת בשר היא אכילה, ושמה גם שם אכלו הכלבים את איזבל שלא כדרך הטבע כעונש על חטאיה.

ועל כרחנו צריך לכאורה לומר כי הגמרא לא סוברת מחילוק זה לפיו לא ניתן להוכיח מפסוקים של תוכחות וקללות, והא ראייה שהוכיחה מאיזבל הגם שאפשר לומר שהיה זה כעונש חוץ מדרך הטבע. ואם אכן סבורה הגמרא שאפשר להוכיח גם מאכילה האמורה במקומות שמידת הדין מתוחה, מדוע לא העדיפה הגמרא להוכיח זאת מהאמור בתוכחה שזה פסוק האמור בתורה, והדרה קושיית המנחת חינוך לדוכתא.

אלא שרק לפי דברי היעב"ץ אתי שפיר קושיית המנחת חינוך. שכן חז"ל ידעו את האמת שבהמות אינם אוכלים בשר ולפי רבי מאיר הסובר שכלב מין בהמה — הרי שהיחידים היוצאים מכלל זה הם הכלבים שדרכם לאכול בשר. כך שאצל כללות הבהמות לא ניתן לומר שאכילת בשר שלהם תחשב לאכילה שהרי אין דרכם לאכול בשר. ועל כרחינו צריכים אנו לומר שאותו הפסוק שמצאנו שהבהמות אוכלות בשר הוא אינו בדרך הטבע כי אם חלק מהתוכחה, ואין שייך ללמוד מזה ששמו אכילה כשמדובר באכילה שהיא מחוץ לדרך הטבע.

אצל הכלבים, לעומת זאת, ידעו חז"ל שהמה שונים מכל הבהמות והם כן רגילים

לאכול בשר בדרך הטבע, ולפיכך עלתה השאלה האם אכילה זו נחשבת בהם לאכילה, ועל זה הביאו את הראיה מהכלבים שאכלו את איזבל ששמיה אכילה. ופשוט כי אין לומר שזה היה מחוץ לדרך הטבע — שהרי עינינו הוראות שזה כדרך הטבע שהלוא דרכם של הכלבים הוא לאכול בשר.

שיטתו התמוהה של הרמב"ם

ולגודל הפליאה יש לציין שחידושו של היעב"ץ אינו עולה בקנה אחד עם דברי הרמב"ם המפורשים איפכא, שכן הרמב"ם בהלכות פסולי המוקדשין (פי"ד ה"י) ובפירוש המשניות (זבחים סוף"ב) פוסק שדין זה של רבי ינאי של 'חישב שיאכלוהו למחר — פיגול' אינו אמור דווקא בכלבים כי אם בכל בהמה באשר היא. והוא תימה רבתי על היעב"ץ שלא הזכיר כלום מדברי הרמב"ם.

ברם זאת יש לנו לידע כי דברי הרמב"ם הללו תמוהים מאוד, שהלא אין דרך הבהמות לאכול בשר, ומהיכי תיתי שאכילתם תחשב לאכילה. וגם ראית רבי ינאי היא רק מכלבים אשר דרכם לאכול בשר, וזאת מפני שאכן דין חיה להם כמו שפסק הרמב"ם גופו (הן בפירוש המשניות והן בידו החזקה, כפי שהראינו לעיל), ואם בחיה אמרו שדין אכילה יש לאכילתם את הבשר מפני שדרכם בכך — מניין לנו שהוא הדין גם בבהמה שאין דרכה בכך.

וכבר עמדו על יסוד העניין גדולי האחרונים והם הניחו את דברי הרמב"ם בתימה. וכך כתב הגאון רבי מאיר אריק בספרו 'טל תורה' (זבחים לא, א): "חישב שיאכלוהו כלבים למחר — לכאורה נראה דוקא כלבים אבל לא שאר בהמה לפי המבואר בחו"מ (סי' שצא ס"ג) דבהמה לאו אורחא כלל לאכול בשר אף על ידי הדחק, וכלב אורחיה היא לאכול בשר כמפורש בשו"ע (שם סי"א) והדינים שם נובעים מהרמב"ם. ותמהני על הרמב"ם (פי"ד מפסוה"מ ה"י) שכתב 'חישב שתאכל בהמה הוי פיגול', ומשמע בכל בהמה ומנא ליה הא".

וכן העיר בספר 'זבחי אפרים' (לאפ, זבחים שם), והשווה למובא בספר 'יכהן פאר' (זבחים שם). ופלא על הגאון בעל שו"ת 'ציץ אליעזר' (ח"י סי' יד) שהביא את דברי היעב"ץ ותמה עליו מאוד מכך שדבריו הם כנגד דברי הרמב"ם, בעוד שדברי הרמב"ם תמוהים הם מאוד ואדרבה דברי היעב"ץ הם הקרובים אל הסברא.

עוד תירוץ לקושי המנחת חינוך

ולפי שיטת הרמב"ם שדברי רבי ינאי אינם אמורים דווקא בכלבים כי אם בכל מיני הבהמות, הנה יש לתרץ את קושיית המנחת חינוך באופן חדש כשנבחין שבפסוק אותו מביאה הגמרא אין מוזכרים כי אם הכלבים שהמה אוכלים את הבשר, אולם בפסוק שבתוכה מוזכר 'עוף השמים' עוד קודם ל'בהמת הארץ'.

והנה בעופות השמים אין כל חולק שמצינו בהם עופות טורפים ודורסים, כך שאצלם בוודאי נחשב הבשר לדבר הראוי ואין כל סיבה לומר שאכילתם בדבר הראוי להם לא יחשב לאכילה וכמו שכתבו התוספות. ומה גם שמקראות מפורשים מצאנו על כך שעופות השמים אוכלים בשר, וכמו שנאמר (בראשית מ, יט): "בְּעוֹד שְׁלֶשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פֶרְעֶה אֶת רֹאשׁוֹ מִצֵּלָה אוֹתָהּ עַל יֶעֶן וְאָכַל הָעוֹף אֶת בְּשָׂרָהּ מִצֵּלָה" ועוד רבות. ומעתה לא יכלה הגמרא להביא ראיה מפסוק זה שכתוב בו אכילה על עוף השמים

ובהמות הארץ, כי אפשר לדחות ולומר שאין כוונת התורה בתופסה לשון אכילה כי אם על עוף השמים, ואגב נקט נמי בהמות הארץ שאין אכילתם נחשבת לאכילה במובן ההלכתי שלה. ולכן הביאה הגמרא ראייה מהכלבים האוכלים את איזבל, כי שם הפסוק מתמקד על הכלבים בפני עצמם ונותן בהם לשון של אכילה.

חישוב שיאכלוהו חיות — מה דינו

וכהמשך לכל האמור עתה מן הראוי לדון מה יהא הדין בחישוב שיאכלוהו חיות למחר — האם גם אכילת חיות שמיה אכילה והוי פגול או לאו. והנה פשיטא שלפי שיטת היעב"ץ יהא בזה דין פיגול, שהרי דעתו היא שכל בהמה שאין דרכה לאכול בשר — אין בה שם אכילה, ואילו חיה שדרכה לאכול בשר — יש בה שם אכילה, ולא בא רבי ינאי אלא להשמיע שגם רבי מאיר הסובר שכלב הוא מין בהמה, היות ודרכו לאכול בשר — יש בו שם אכילה.

ואילו לדברי הרמב"ם יש להסתפק דהנה מחד גיסא הוא גופו פסק שהכלב הוא מין חיה, ואם רבי ינאי אמר את דבריו בכלבים ולמד מכך הרמב"ם שהוא הדין לכל מיני בהמה, הרי שבוודאי יהיה כך הדין בחיה, אולם מאידך גיסא מדוע צמצם הרמב"ם את דבריו ולא כתב כדרכו 'בהמה חיה ועוף' ללמדנו שבכל הבעלי חיים הדברים אמורים. ולכאורה נראה שאין דבריו אמורים כי אם בבהמה ולא בחיה, והרי זה פלא כמובן שבהמות שאין דרכם באכילת בשר נחשבת אכילתם ל'אכילה' וחיות שדרכם באכילת בשר אין אכילתם נחשבת ל'אכילה' — והא איפכא מסתברא.

השערה חדשה בדברי הרמב"ם

ולולי דמסתפינא הייתי מעלה על שולחן מלכים השערה חדשה ונאותה בהבנת דברי הרמב"ם, הן כלפי השאלה כיצד הוא הוכיח מכלבים שהוא הדין לבהמות, בעוד שהכלב דרכו בכך והבהמות אין דרכם בכך; והן כלפי השאלה מדוע לא הזכיר הרמב"ם כלום מאכילת חיות, בעוד שהחיות דרכם בכך והרי אכילתם לכאורה כאכילת הכלבים. והיה נראה לחדש ולומר כי טעות סופר נפלה בהעתקת או בתרגום דברי הרמב"ם, שבעוד שהרמב"ם פסק את דבריו כלפי אכילת 'חיה' נכתב בטעות כלפי אכילת 'בהמה'. ואם אכן נאמנים דברינו הרי שפסק הרמב"ם עולה יפה עם דברי הגמרא והיו לאחדים. אכן רבי ינאי הביא את דבריו על אכילת כלבים, אך מכיוון שהכלב הוא מין חיה למד מכך הרמב"ם שהוא הדין יהיה לכל מיני החיות שדרכם לאכול בשר שאכילתם נחשבת לאכילה. לעומת זאת, בהמות שאין דרכם באכילת בשר — אין הם דומים לכלבים ולכן באמת לא יהא באכילתם שם אכילה.

חיה רעה אכלתהו

וזה עתה ראיתי להגאון רבי משה אריה לייב ליטש רוזנבוים מרבני פרשבורג בספרו 'אמרות ה' (לבוש תרלט, שמות י, ה) שיצא לדון אודות דברי הגמרא בזבחים בקושיה חדשה: "מצינו לשון אכילה בחיה — 'חִיָּה רָעָה אֹכֶלֶתָהּ' (בראשית לז, כ, לג). ויש לעיין לפי זה אהא דאמר הגמרא בזבחים... וקשה אמאי לא הביאו ראייה מן התורה דכתיב 'חיה רעה אכלתהו' אלא דאכילת חיה נחשב כאכילה. והרי קיימא לן דכלב מין חיה כרבנן דרבי מאיר במתניתין דכלאים". (וראה מה שכתב שם בנו הג"ר שמואל אב"ד יערגען בהגהותיו על אתר).

ולפי כל האמור עתה, הרי שמדברי היעב"ץ נראה פשוט כי הגמרא כלל אינה דנה לא על חיה ולא על בהמה, כי אם דווקא על כלב לרבי מאיר הסובר שהוא מין בהמה — כך שכמובן אין כל מקום לצטט את הפסוק העוסק בענייני אכילת החיה. ואילו לדברי הרמב"ם (שלא לפי הדרך המחודשת שהעלינו) — הרי שאם הוא אינו סובר שהוא הדין כך בחיה, ואכילת חיה לאו שמה אכילה — כמובן שאין מקום להביא פסוק כזה (ואז השאלה תהיה באמת על עיקר הדין ולא על הראיות מהפסוקים). ואם הוא סובר שהוא הדין לחיה, שאכילת חיה שמה אכילה — בוודאי שהיה עדיף לגמרא להביא את הפסוק של כלב שהוא כעין ממוצע בין חיה לבהמה כדי שמזה נוכל ללמוד לשניהם.

החיה לא אכלה את יוסף?

ובעיקר הקושיה של בעל 'אמרות ה' היה ניתן להעיר כי אין להוכיח מפסוק זה כלל, כיון שאליבא דאמת לא הייתה חיה כלל שאכלה את יוסף ונמצא שלא היו דברים מעולם. אך זה אינו נכון והרי זה כדוגמת מעשה נאה המסופר על הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין ששלח בילדותו מכתב להרה"ק החידושי הרי"ם מגור ובו שאלה אחת בעניין היתר עגונה, והשאלה הייתה אם ניתן לצרף כסניף להיתר האשה את היכר כתונת הבעל כסימן מובהק או לא, ובתוך דבריו הביא רבי צדוק הכהן רביה מהפסוק (בראשית לז, לג): "וַיִּפְתָּח" וַיֹּאמֶר פְּתַחַת בְּנֵי חַיָּה רָעָה אֶכְלָתָהוּ טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף".

בדרכו מלובלין לגור עבר השליח בעיר אחת והוא הראה לרב המקום את מכתבו של רבי צדוק. עיין הרב במכתב ואמר לשליח כי לפי דעתו טעה רבי צדוק בראייתו זו כי הרי מפסוק זה ראייה שאין הכתונת יכולה להיות סימן, שהרי המציאות הייתה כי יוסף היה חי. כאשר הגיש השליח את המכתב להחידושי הרי"ם הוסיף השליח ואמר את מה שהוא שמע מאותו רב. "וכאשר קרא החידושי הרי"ם ז"ל את הכתב צחק והשיב בדברי קדשו: עי (לא), הצדק אתו, היינו להה"ג הר"צ ז"ל, כי תורתנו הקדושה היא תורת אמת, ויעקב אבינו איש אמת ככתוב 'תתן אמת ליעקב', וכיון שיעקב אבינו אמר 'כתונת בני', ונכתב בתורה, אם כן למדין מזה ההלכה דכתונת הוי סימן (לצרף כסניף). וממה שיוסף היה חי אין ראייה דזה היה עובדה שלא כדרך הטבע" (ליקוטי יהודה פרשת וישב, ע"ש בהרחבת הדברים. ועוד בעניין זה עיין בספרי 'ליקוטי הרי"ם' ו'אמרי הרי"ם' פרשת וישב. ובאמת שכבר הובאה ראייה זו בשו"ת חמדת שלמה אה"ע סי' לא אות יד). והוא הדין נמי הכא שבוודאי יש להביא ראייה שאכילת חיה שמה אכילה מפסוק זה, הגם שלמעשה לא אכלה החיה את יוסף.